

Transformacija Teritorijalne odbrane u okviru dogradnje koncepcije odbrane

General-potpukovnik u penziji prof. *JOVO NINKOVIĆ*

Jedno od stalno aktuelnih pitanja daljeg razvoja sistema opštenarodne odbrane, doktrine i vojne strategije opštenarodnog odbrambenog rata, teorije ratne veštine i brojnih drugih aspekata odbrambenog organizovanja društva jeste i pitanje daljeg razvoja Teritorijalne odbrane kao komponente oružanih snaga, odnosno najšireg i najmasovnijeg oblika vojnog organizovanja naroda, kako se ona u nekim doktrinama (*Strategija oružane borbe*) definiše.

Kako je kompleks problematike Teritorijalne odbrane u uvodnim izlaganjima i prethodnim diskusijama već elaboriran, naznačiću samo nekoliko teza, odnosno osvrnuću se samo na neka pitanja pošto nisam sasvim u toku zbivanja u razvoju oružanih snaga, a posebno Teritorijalne odbrane.

Ipak, na osnovu nekih zvaničnih analiza i ocena, može se zaključiti da je u razvoju Teritorijalne odbrane došlo do nekih pojava i tendencija koje su, po mom mišljenju, u suprotnosti sa nekim opštim doktrinarnim opredeljenjima o mestu i ulozi te komponente oružanih snaga u sistemu opštenarodne odbrane, odnosno strategiji opštenarodnog odbrambenog rata. To se, pre svega, odnosi na:

- pojavu paralelizma, odnosno sve izraženije tendencije da se Teritorijalna odbrana po strukturi, organizacijsko-formacijskim karakteristikama jedinica i štabova, naoružanju i opremi i drugim svojstvima što više približili, pa u mnogim elementima i izjednači sa odgovarajućim jedinicama Jugoslovenske narodne armije;

- sve izraženije tendencije da se Teritorijalna odbrana transformiše u republičku, pokrajinsku, pa čak i opštinsku vojsku, i to ne samo kada se radi o Ustavom i Zakonom regulisanoj nadležnosti tih društveno-političkih zajednica u

razvoju i opremanju Teritorijalne odbrane već i kada je u pitanju njena upotreba, pri čemu se ona često označava i kao atribut državnosti i suvereniteta;

- nastojanje, pa i već snažno izraženu praksu unificiranja u razvoju jedinica i štabova Teritorijalne odbrane, odnosno tendencije da se oni razvijaju po manje-više istovetnoj nomenklaturi, bez obzira na izričite društveno-političke, nacionalne, prostorne, vojnostrategijske i druge uslove u kojima se Teritorijalna odbrana razvija, a pogotovu one u kojima bi ona delovala u slučaju rata:

- nedovoljno kritičan i nedovoljno selektivan prilaz pri razradi koncepta upotrebe jedinica Teritorijalne odbrane u borbi, posebno kada se radi o izvođenju klasičnih odbrambenih, napadnih i drugih dejstava, pri čemu se često gube iz vida neka opšta doktrinarna opredeljenja u vezi s njihovom namenom, a posebno činjenica da bi one u direktnom frontalnom sudaru sa nadmoćnijim i mnogo bolje opremljenim snagama protivnika pretrpele velike, pa i nenadoknadive gubitke.

S obzirom na to da razvoj Teritorijalne odbrane kao komponente i integralnog dela oružanih snaga proizilazi iz usvojenog koncepta odbrambenog organizovanja jugoslovenskog društva, odnosno karaktera i načina vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, važna je činjenica da ona nije nastala da bi, pored ostalog, bila elemenat državnosti naših republika i pokrajina, tj. da bi bila republička, pokrajinska, ili čak, opštinska vojska, iako sve društveno-političke zajednice, odnosno njihova rukovodstva i drugi organi imaju ne samo ustavom i zakonom utvrđene obaveze i nadležnosti već i veliku odgovornost za razvoj tih jedinica, pa i upotrebu u određenim situacijama.

U vezi s tim, podsetiću na neka saznanja stečena u narodnooslobodilačkom ratu u Jugoslaviji (1941–1945), ali i u brojnim drugim narodnim i oslobodilačkim ratovima (Kina, Vijetnam), koja se odnose na mesto i ulogu teritorijalne komponente oružanih snaga, odnosno na njene funkcije i zadatke, od kojih se polazilo i pri koncipiranju razvoja naših oružanih snaga, odnosno Teritorijalne odbrane kao njihovog integralnog dela.

U osnovi, funkcije i zadaci Teritorijalne odbrane kao komponente oružanih snaga mogli bi se svrstati u četiri osnovne grupe zadataka:

1) izvođenje borbenih dejstava, odnosno nastavljjanje oružane borbe na svakom delu državne teritorije bez obzira na njegov konkretan operativno-strategijski položaj, a pre svega na privremeno zaposednutoj teritoriji, čime se operacionalizuje jedno od suštinskih doktrinarnih opredeljenja o njenom kontinuitetu i neprekidnosti, odnosno teritorijalnosti;

2) vojna kontrola ostvarenih slobodnih teritorija, baza i uporišta, koja će biti pod stalnim i različitim udarima i aktivnostima protivnika, počev od izviđačko-obaveštajnih, političko-propagandnih i diverzantskih do desantnih;

3) zaštita stanovništva, koje će takođe biti izloženo snažnim represalijama protivnika;

4) obezbeđenje funkcionisanja organa vlasti i drugih institucija sistema, posebno onih koje ostaju na privremeno zaposednutoj teritoriji, odnosno koje će se formirati na slobodnim teritorijama.

Na taj način Teritorijalna odbrana pored ostalog, oslobađa komande i jedinice Jugoslovenske narodne armije i omogućava im da se u celini posvete problemu vođenja oružane borbe.

Teritorijalna odbrana će te i brojne druge zadatke objektivno moći da obavlja, uz uslov da za to budu stvorene neke značajne političke, organizacione, doktrinarnе i druge pretpostavke, od kojih su posebno važne dve: (1) da na prostoru razvoja i delovanja snaga Teritorijalne odbrane i drugih delova oružanih snaga bude obezbeđeno maksimalno političko jedinstvo naroda i spremnost da se angažuje u oružanoj borbi i drugim oblicima borbe i otpora, i (2) da se za tu komponentu ponudi odgovarajuća vojna organizacija i način upotrebe u oružanoj borbi i drugim aktivnostima.

Bogata ratna praksa narodnooslobodilačkog i brojnih drugih ratova nedvosmisleno je pokazala da se bez ispunjenja ta dva uslova ne može ni govoriti o razvoju te komponente oružanih snaga, a pogotovu o uspešnom obavljanju navedenih i drugih zadataka i obaveza.

Oslonac na narod, njegove potencijale i izvore nije samo nužnost već i smisao postojanja Teritorijalne odbrane kao oblika masovnog vojnog organizovanja naroda. Bez toga ona ne može postojati, a kamoli provoditi neke borbene i druge aktivnosti uopšte, posebno na privremeno zaposednutoj teritoriji, lišena oslonca na organizovani sistem koji je stvaran u mirnodopskom periodu.

Slično bi se moglo reći i za neadekvatnu vojnu organizaciju Teritorijalne odbrane jer, ukoliko ne bude maksimalno prilagođena konkretnim prostornim, vojnostrategijskim i drugim uslovima, ne može ostvariti svoju ulogu čak ni uz maksimalnu podršku stanovništva. Mislim, pre svega, na broj i vrstu jedinica i štabova, njihov teritorijalni raspored, organizacijsko-formacijske karakteristike, sistem komandovanja i saradnje i druga svojstva tih jedinica i štabova.

Upravo zbog toga je opasna svaka organizacijsko-formacijska i funkcionalna unificiranost koja se u svakodnevnoj praksi ispoljava kao težnja da u svakoj republici, pokrajini, regiji i opštini, pa i svakom preduzeću, budu razvijene iste jedinice i štabovi i da one budu opremljene i naoružane kao i jedinice Armije.

Iskustva iz narodnooslobodilačkog rata u tom pogledu su poučna, bez obzira na to što se na njih mora gledati kritički i što bi se eventualno opštenarodni oslobodilački rat vodio u drugačijim uslovima. Na primer, od ukupno 541 partizanskog odreda, koliko ih je formirano od 1941. do 1945. godine, bataljonski sastav imala su 172, četni 92, a čak 277 partizanskih odreda bilo je manje od čete. Njihova jačina kretala se od desetine, ili nekoliko desetina, do 2.000–3.000 boraca.

I kada se radi o načinu upotrebe jedinica teritorijalne komponente, odnosno partizanskih odreda i drugih jedinica, iskustva su veoma poučna, jer su one, naročito posle formiranja brigada i divizija, upotrebljavane kao operativne komponente za manje složene i lakše zadatke.

Na primer, u drugoj banjalučkoj operaciji, septembra 1944, bilo je angažovano sedam partizanskih odreda, ali nijedan nije angažovan za napad na grad, već uglavnom na zadacima obezbeđenja kontrole pojedinih pravaca i zona.

U vezi s razvojem i funkcijama Teritorijalne odbrane želim da ukažem na još jednu okolnost. Naime, u njenom globalnom razvoju kao komponente oružanih snaga SFRJ s pravom se polazi od jedne (najteže) varijante u kojoj bi se mogla naći naša zemlja u slučaju agresije, a pre svega od pretpostavke da bi veći deo teritorije mogao biti zauzet i na određeni način kontrolisan od strane agresora. U toj situaciji bi upravo Teritorijalna odbrana i druge jedinice koje bi ostale na zauzetom prostoru trebalo da obezbede kontinuitet oružane borbe.

Međutim, bez obzira na ispravnost takvog opredeljenja moralo bi se voditi računa i o tome da su, pored radikalne oružane agresije, mogući i drugi oblici pritisaka i ugrožavanja, na šta ukazuje opšti razvoj i konstelacija snaga u Evropi. Mislim pre svega, na različite vidove specijalnog rata, agresije sa ograničenim ciljem, dejstva sa distance i druga dejstva kratkotrajnog i visokog intenziteta, u kojima teritorijalna odbrana ne bi mogla u potpunosti da obavlja sve predviđene funkcije. U takvoj situaciji glavnu ulogu moraju imati dobro opremljene i uvežbane jedinice Armije i sredstva kojima ona raspolaže, što se mora uzimati u obzir pri daljem razvoju jedne i druge komponente.

Prema tome, funkciju i zadatke Teritorijalne odbrane kao integralnog dela jedinstvenih oružanih snaga treba promatrati ne samo u kontekstu globalnog strategijskog koncepta opštenarodnog odbrambenog rata, već i konkretnog razvoja šire vojno-političke situacije, a posebno naših unutrašnjih političkih odnosa.

Teritorijalna odbrana će dostići svoj maksimalni razvoj upravo u ratnim uslovima, tj. tada kada bude bilo neophodno kroz različite forme vojnog organiziranja obuhvatiti što šire slojeve naroda u kom slučaju njen razvoj ne sme biti nikakvim unapred određenim propisima i shemama ograničen.

Drugim rečima, razmere konkretni oblici vojne organizacije, organizacijsko-formacijske i druge karakteristike Teritorijalne odbrane u ratnim uslovima zavisice ne samo od potreba koje proizlaze iz usvojenog koncepta opštenarodnog odbrambenog rata, već pre svega od konkretnih političkih, vojnostrategijskih, prostornih i drugih uslova.

U uslovima ispoljavanja manje radikalnih oblika pritiska i ugrožavanja bezbednosti zemlje Teritorijalna odbrana ne može imati takvu funkciju iz prostog razloga što ona po svojoj suštini i organizacijsko-formacijskim svojstvima nije u stanju da se efikasno suprotstavlja oblicima, metodama i sredstvima koje bi agresor u takvim slučajevima koristio.

Na kraju želim da naglasim da očigledno postoje razlozi da se razmotre, ako ne i redefinišu i osavremene neki opšti doktrinarni pogledi i neka konkretna rešenja koja se odnose na mesto, ulogu i razvoj Teritorijalne odbrane, i da se ona maksimalno usaglase sa konkretnom političkom i vojnostrategijskom situacijom u našem okruženju, a posebno sa našim unutrašnjim razvojem.